

## Hermine de Graaf. *Stella Klein*. Meulenhoff

In het titelverhaal van haar debuut *Een kaart, niet het gebied* (1984) beschrijft Hermine de Graaf het zestien-jarige meisje Vera, dat zeer gesteld blijkt te zijn op de veel oudere psychiater Vincent Klein. Vincent is getrouwd met Stella, volgens Vera „een opgeverfde vrouw van om en nabij de vijfentwintig jaar". Over deze Stella komen we niet zoveel te weten, behalve dan dat Vera vindt dat zij „eigenlijk geen vrouw" is voor Vincent; zelf lijkt zij zich als een geschiktere kandidate te beschouwen.

In het verdere werk van Hermine de Graaf komt Stella niet meer voor. In de bundels *De zeevlam* (1985) en *Aanklacht tegen onbekend* (1987), evenals in de novelle *De regels van het huis* (1988), worden andere wegen ingeslagen. Toch blijkt Stella Klein niet volledig uit het zicht te zijn verdwenen, want zij mag nu optreden als de hoofdperson van Hermine de Graafs eerste roman, die ook nog naar haar is vernoemd: *Stella Klein*.

Ook Vera komt in de roman voor, nu gezien vanuit Stella's perspectief als „een spichtig meisje dat een paar huizen bij hen vandaan woonde". Maar de episode waarin zij een rol speelt, vormt maar een fractie van Stella Kleins levensverhaal. Om dat levensverhaal gaat het in deze roman, die wordt verteld door een actief als ik-persoon optredende vertelster. Hierdoor speelt de roman zich in feite af op twee verschillende niveaus: dat van Stella en dat van de vertelster die het verhaal van Stella's leven op het „amberkleurige scherm" van haar tekstverwerker te voorschijn roept.

Beiden hebben veel met elkaar te maken: in het laatste hoofdstuk lijken ze zelfs samen te vallen, en ook al eerder vergeet de vertelster een enkele keer de derde persoon enkelvoud te gebruiken als zij het over Stella heeft. Toch kan er niet echt van samenvallen worden gesproken. In het laatste hoofdstuk voeren beiden bijvoorbeeld gesprekken met elkaar. Stella is een afsplitsing, een alter ego van de vertelster, maar zeker niet iemand met wie zij zich volledig wenst te identificeren. Het lijkt zelfs eerder andersom te zijn: in het slothoofdstuk bekent de vertelster dat zij haar „liefst vijf minuten onder water (zou) willen houden". Stella is iemand met wie moet worden afgerekend, de belichaming van een verleden dat als ballast moet worden afgeworpen. Want wat de vertelster wil is „de balans opmaken om vrede te krijgen" - de imaginaire Stella staat dit verlangen kennelijk in de weg.

Wanneer het zover is heeft de lezer een achttal hoofdstukken lang met Stella kennis mogen maken. Elk hoofdstuk bestrijkt een aparte episode van haar leven, samengebond in een centrale gebeurtenis, zoals de eerste tentoonstelling van Stella's vader, een nachtelijke speurtocht naar haar oudere zusje Juliane, het huwelijk met haar jeugdvriend Vincent Klein, de dood door een verkeersongeval van haar zoontje Max, en haar terugkeer (na de mislukking van haar huwelijk) naar het ouderlijk huis, waar zij te midden van ondergelopen weilanden haar levensverhaal voltooit.

In zekere zin bestaat de roman uit losse verhalen die alleen een aantal hoofdpersonen met elkaar gemeen hebben. De roman maakt een uitgesproken versnipperde indruk. En bij verscheidene episodes vraag ik mij af wat de vertelde gebeurtenissen nu precies in het leven van Stella Klein te betekenen hebben. Ik denk bijvoorbeeld aan de ontmoeting met de vriendelijke bejaarde fabrikant met zijn

nazistische ideeën in de Oostenrijkse Alpen of aan de speurtocht naar de verstopte pupil in het instituut voor geestelijk gestoorde mannen waar Stella is gaan werken of aan het bezoek aan een wijnkelder tijdens de Portugese reis die Stella met haar moeder en schoonmoeder onderneemt - het wordt allemaal uitgebreid beschreven, maar waarom is mij onduidelijk gebleven. Ik begrijp dat er telkens een nieuwe fase van Stella's leven aan de orde komt (haar relatie met de kleurloze Wouter, haar afscheid van hem, haar zwangerschap en huwelijk met Vincent), maar waarom zijn uitgerekend deze anekdotes gekozen? De keuze maakt een nogal willekeurige indruk.

De schrijfster is zich hiervan kennelijk bewust geweest, want een van de dingen die haar vertelster dwars zitten is het gebrek aan betekenis dat de gebeurtenissen in iemands leven kunnen hebben. Bijna ieder hoofdstuk begint met een of meer alinea's waarin zij aan het woord komt en dan schrijft zij bijvoorbeeld: „Als je geduldig bent en lang genoeg wacht, verworden gebeurtenissen en de gevoelens die erbij hoorden tot woorden. Een sleepnet geknoopt van woorden en begrippen, dat over de bodem van mijn hersenpan schuurt, een geniepige kaalslag van betekenissen waar de gevoelens afgebladderd zijn". Verderop wordt haar tekstverwerker een „duivelse leugenfabriek vol hele en halve waarheden" genoemd. En zo zijn er meer passages aan te wijzen waarin juist het toevallige, ordeloze, bedrieglijke karakter van Stella's leven wordt benadrukt.

Het schrijven van het boek is een poging hieraan het hoofd te bieden. De vertelster worstelt om inzicht in Stella's, dat wil zeggen in haar eigen leven. Zo schrijft zij ergens: „Ik span me geweldig in, wil tot opheldering van verschillende kwesties komen waar ik vaak heel decent niet in betrokken werd". Van die inspanning is de lezer getuige, hij mag over haar schouders meekijken naar wat het scherm van haar tekstverwerker aan opheldering brengt.

Een van de kwesties waar Stella buiten is gehouden, is de affaire die een eind maakt aan haar vaders carrière als conrector. Hij zou zijn oudste dochter Juliane gelegenheid hebben gegeven in de pauze haar eindexamenwerk te verbeteren. Er komt een schandaal van, en papa moet de school verlaten, waarna hij zich ontwikkelt tot een kunstschilder wiens doeken na zijn dood veel geld waard worden. In de familie wordt het schandaal goeddeels genegeerd, behalve door Stella die enerzijds voor haar vader in het krijt treedt door 's nachts met Vincent een fresco van hem te redden, maar die anderzijds - „omdat ze zich schaamde" - zijn naam niet wenst te dragen. Klein is immers de naam van haar echtgenoot; hoe zij van zichzelf heet, komt de lezer niet eens te weten.

Wat heeft dit schandaal nu precies te betekenen? Helemaal duidelijk wordt het niet. In het laatste hoofdstuk is de vertelster zelfs bereid aan alles wat zij tot dan toe heeft gedacht te gaan twifelen. Tot dan had zij in het ontslag van haar vader de bron van alle rampspoed gezien, in elk geval van die in haar eigen leven, voor zover dit een poging is geweest haar positie van buitenstaander te niet te doen. Zij is niet voor niets de enige die haar vaders schilderijen na diens dood niet verkoopt. En wanneer zij bij háár eindexamen (van de kweekschool) eveneens fraude pleegt, is dat in de ogen van Vincent een daad „om te ervaren hoe een frauduleuze band voelt"; zij heeft zich tot het bedrog geleend „omdat ze jaloers was en zich buitengesloten

voelde".

Misschien heeft Vincent, die wordt beschreven als een knap psychiater, wel gelijk. Maar misschien ook niet. Wie zal het zeggen? Als lezer beschik ik over onvoldoende betrouwbare informatie om zelf een oordeel te kunnen vellen. En dat lijkt me de voornaamste zwakte van deze roman. Ook al vormt de ongewisheid van het bestaan een van de thema's, door zoveel onduidelijkheden en tegenstrijdigheden toe te laten heeft Hermine de Graaf van de levensgeschiedenis van haar heldin iets willekeurig gemaakt, dat te weinig prikkelt tot nieuwsgierigheid. De raadsels komen als het ware te gemakkelijk tot stand.

Met uitzondering van Juliane („artistiek" meisje dat verandert in een brave huismoeder) zijn alle personages of volstrekt eendimensionaal, zelfs op het karikaturale af, zoals Wouter en - in iets mindere mate - Vincent, of ze zijn opgebouwd uit ongerijmdheden. Met name geldt dat laatste, vind ik, voor Stella's moeder die ergens wordt beschreven als een „haai", die nu eens enthousiast is over Wouter, dan weer vindt dat Stella met Vincent moet trouwen, die lijdt aan vervolgingswaan en die op het eind van de roman onverwachts uit haar stereotiepe rol valt. Maar op geen enkel moment zie ik haar voor me; de elementen van haar karakter vormen geen levend geheel, zij blijft een - vage - papieren constructie, net als trouwens de zeer schimmige vader en broer van Stella.

Onder deze omstandigheden kan het haast niet anders of ook Stella zelf wordt een moeilijk grijpbaar personage. Dat zou een voordeel kunnen zijn, maar hier is dat niet het geval. Stella Klein wordt op de achterflap aangeprezen als „een eigentijdse ontwikkelingsroman van klassieke allure". Ik twijfel er niet aan dat dit de bedoeling is geweest, maar ik zie eerlijk gezegd de ontwikkeling niet of nauwelijks. Wel zie dat er van de ene episode op de andere dingen zijn veranderd, maar waarom precies, dat blijft onduidelijk. En ik kan mij niet helemaal aan de indruk onttrekken dat de schrijfster het zelf vaak ook niet weet en maar hoopt dat God zo goed zal zijn om de greep te zegenen.

Misschien is het de vorm die Hermine de Graaf parten speelt. Tot nu toe heeft zij uitsluitend verhalen (waaronder enkele zeer goede) gepubliceerd en slechts één wat langere tekst. Ook sommige van de hoofdstukken van *Stella Klein* deden mij aan verhalen denken. Verhalen die met enig kunst- en vliegwerk tot onderdelen van een roman zijn omgebouwd. Het zou een verklaring zijn voor het gebrek aan samenhang, waarvan de nadelige effecten wat mij betreft niet verdwijnen doordat van ditzelfde gebrek een probleem wordt gemaakt in de passages waarin de vertelster rechtstreeks aan het woord komt. Het blijft los zand, en dan kost het op den duur moeite de aandacht niet te laten afdwalen.

Op het eind suggereert de vertelster dat het schrijven van de roman voor haar zoiets als een therapie is geweest: zij is kennelijk ergens van genezen. Maar ook na haar tekst twee keer te hebben gelezen weet ik nog altijd niet goed van wat precies. (*de Volkskrant*, 9-3-1990)